

Darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose teorinės prielaidos

Vytautas Pilipavičius

*Aleksandro Stulginskio universitetas,
Universiteto g. 10,
LT-53361, Akademija, Kauno r.
El. paštas: vpilipavicius@gmail.com*

Svarbi reikšmė Lietuvos kaimo plėtros procese šiandien teikiama kaimiškųjų regionų vystymui, kuris grindžiamas darniu darbo vietų kūrimu, stiprinančiu kaimo vietovių konkurencingumą.

Straipsnyje analizuojamos darnaus sampratos vystymo ištakos bei raida, apžvelgiami teoriniai darbo vietų vystymo aspektai bei analizuojama darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose problematika. Atliktos analizės pagrindu parengtas darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuosiuose regionuose koncepcinis modelis.

Rengiant straipsnį naudotasi surinkta mokslinių tyrimų medžiaga vykdant Lietuvos mokslo tarybos patvirtintą projektą „Darnus ir subalansuotas darbo vietų vystymas kaimiškuose regionuose“ (pagal nacionalinę mokslo programą „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“).

Raktažodžiai: darnus vystymas, darbo vietų vystymas, kaimiškųjų regionų vystymas

ĮVADAS

Lietuvos Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (Nacionalinė darnaus..., 2009) darni plėtra siejama su: nuosaikiu ir suderintu tarp ūkio šakų ir regionų ekonomikos vystymu; skirtumų tarp regionų gyvenimo lygio išlyginimu išsaugant jų savitumą; ūkio poveikio aplinkai mažinimu; efektyvesniu gamtos išteklių naudojimu ir atliekų tvarkymu; pavojaus žmonių sveikatai mažinimu; pasaulinės klimato kaitos ir jos pasekmių švelninimu; efektyvesne biologinės įvairovės apsauga; kraštovaizdžio apsauga ir racionaliu tvarkymu; nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimu; švietimo ir mokslo vaidmens didinimu; kultūrinio savitumo išsaugojimu.

Lietuvoje žemės ūkio ir kaimo plėtra (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007) numatoma per investicijas į ūkius, jų modernizavimą ir veiklos įvairinimą, kokybiškų produktų gamybos plėtrą ir rinkodarą, užimtumo didinimą skatinant alternatyvią veiklą ir socialinės būklės gerinimą,

kaimo atnaujinimą ir infrastruktūros plėtrą bei aplinkosaugą ir racionalų gamtos išteklių naudojimą. Kaimiškųjų regionų ir kaimo vietovių plėtra darnaus vystymosi kontekste akademinėje bendrijoje analizuota tiek užsienio (McConnell, Brue, 1986; Young, 1991; Ciani, 1998; Brandbury, Clair, 1999; Natrass, Altomare, 1999; Brandbury, 2000; Ott, 2003; Gercheva, 2005; Hasna, 2007; Skydan, 2008; Philip, Berke, Marija, 2010 ir kt.), tiek Lietuvos (Čepinskis, Smilga, 2002; Mačys, 2006; Bivainis, Tamošiūnas, 2007; Juknys, 2007; Čiegis, Ramanauskienė, Martinkus, 2009; Baležentis A., Baležentis T., 2010 ir kt.) mokslininkų darbuose. Kiti Lietuvos mokslininkai (Treinys, Baležentis, 1999; Čaplikas, Michailovaitė, 2003; Ziminienė, 2008; Vitunskienė, 2009; Žukovskis, 2009; Aleksandravičius, 2010; Vazonis, Čiūtaitė, 2010) kaimo vietovių vystymą analizavo ir vertino pagal ES ir Lietuvos strateginio planavimo dokumentus, užimtumą arba politikos priemonių poveikį užimtumui. Poveikį užimtumui, analizuojant darbo rinkos struktūrą,

sudėtį, funkcionavimo galimybes, procesus ir juos formuojančius veiksniai, tyrė P. Krugman, M. Obstfeld (1991); F. Mayer (1991); P. Wonnacott, R. Wonnacott (1994); P. Jones, C. Osterweil, D. Whitehead (1996); B. Martinkus, A. Savanevičienė (1996); V. Navickas, K. Paulavičius (1999); B. Martinkus, D. Beržinskienė (2005); D. Ghai (2006); G. Mačys (2006); B. Gruževskis, V. Gražulis (2008); J. Moskvina (2008); A. Simanavičienė, L. Užkurytė (2009) ir kt. Žmogiškųjų išteklių reikšmes, turinčias įtakos gyventojų užimtumui bei darbo rinkos politikai, darbo jėgos paklausą ir pasiūlą (analizuojant techninės pažangos bei globalizacijos procesų lemiamus veiksniai) tyrė P. Krugman, M. Obstfeld (1991); B. Nattrass, M. Altomare (1999); D. Brown (2002); G. Bosworth (2006); W. Patton, M. McMahon (2006).

Nors Lietuvos mokslo erdvėje ir didėja dėmesys darbo rinkos ir užimtumo politikos analizei bei vertinimo problematikai, deja, politikos tikslų, uždavinių bei priemonių poveikis darniam darbo vietų vystymui kaimo regionuose kol kas nematomas.

Darnaus darbo vietų vystymas kaimiškuose vietovėse – vienas iš svarbiausių uždavinių įgyvendinant Europos Sąjungos ir Lietuvos žemės ūkio bei kaimo plėtros strategines nuostatas.

Straipsnyje analizuojama mokslinė problema, kuri formuluojama klausimais:

1. Kas sudaro teorines darbo vietų vystymo prielaidas?

2. Kas lemia darnų darbo vietų vystymą kaimiškuose regionuose?

Tyrimo objektas – darnaus darbo vietų vystymas kaimiškuose regionuose.

Tyrimo tikslas – parengti darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose koncepcinį modelį.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti darnaus vystymo sampratos raidą bei išryškinti teorines darbo vietų vystymo prielaidas.

2. Parengti darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose koncepcinį modelį.

METODAI IR SĄLYGOS

Pagal mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros standartus (Frascati..., 2002) vykdyti tyrimai,

priskirtini taikomiesiems moksliniams tyrimams, skirtiems idėjų ir koncepcijų formulavimui, modelių kūrimui ir pritaikymui praktikoje. Tyrimams atlikti naudoti šie mokslinio tyrimo metodai:

- dokumentinių šaltinių analizė – tai ES ir Lietuvos programinių nuostatų analizė, leidusi atskleisti darnaus vystymo kiltis bei raidą;

- mokslinių tyrimų turinio (*Contents*) analizė – tai sisteminė mokslinių tekstų, teorinių teiginių, dėsnių ar dėsningumų turinių analizė, leidusi išryškinti teorines darbo vietų vystymo prielaidas;

- sisteminimas ir sintezė – tai teorinių prielaidų ir programinių įžvalgų gretinimas, leidęs parengti koncepcinį darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose modelį.

REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Darnaus vystymo sampratos ištakos

Darnaus vystymo idėjos ištakos turi istorines šaknis, tačiau darnaus vystymo koncepcija ypač aktuali tapo XX a. Tai lėmė mokslo ir technikos pasiekimai, sudarę galimybę rankų darbą keisti mechanizuotu darbu, sukūrę prielaidas gamybos plėtrai, jos koncentracijai ir industrializacijai.

Septinto dešimtmečio pabaigoje buvo suvokta, kad toks gamybos intensyvumas ir progresas, kuris grindžiamas pertekline gamyba, neracionaliu gamtos išteklių naudojimu, veda prie aplinkos užterštumo, daro didelę žalą gamtai bei žmonijai.

Apie galimas ekologinės katastrofos pasekmes rimtai pradėta diskutuoti 1968 m. Romos klube, prabilti apie darnaus vystymo sąvoką. 1972 m. Stokholme buvo sukviesta pirmoji Jungtinių Tautų konferencija aplinkos ir vystymo klausimais.

Darnaus vystymo sąvoka pirmą kartą oficialiai pateikta 1980 m. trijų tarptautinių institucijų – Tarptautinės gamtos apsaugos sąjungos (IUCN), Jungtinių tautų aplinkos programos (UNEP) ir Laukinės gamtos fondo (WWF) paskelbtame dokumente – Pasaulio apsaugos strategija (World Conservation Strategy...), kuris padėjo darnaus vystymo koncepcijos pagrindus. Puoselėjant šią idėją, 1987 m. Brundlando (Brundland...) ataskaitoje buvo pateiktas darnaus vystymo įgyvendinimo planas. Darnaus vystymo koncepcijos pagrindinės nuostatos XXI a. buvo suformuotos 1992 m. Rio de Žaneiro darbotvarkėje.

Pagrindiniai akcentai – darnaus vystymo ugdymo svarba ir reikšmė, kompetencijų didinimas bei kvalifikacijos kėlimas (Darbotvarkė 21...).

Vėliau darnaus vystymo sąvoka naudojama svarstant Europos miestų tolydžios plėtros (Olborgo chartija...) bei Europos Sąjungos vystymo strategijas.

Daug mokslinių diskusijų kyla dėl darnaus vystymo sąvokų vartojimo lietuvių kalboje. Anglų kalboje darnus vystymas tapatinamas su *Sustainable development* sąvoka. Lietuvos mokslinės literatūros terminologijoje *Sustainable development* apibūdinama kaip darnus vystymasis, subalansuotas vystymas, tausojanti plėtra, subalansuotas vystymas / subalansuota plėtra ir pan. Lietuviški terminai *darnus* ir *subalansuotas* anglų kalboje turi šiuos atitikmenis:

- darnus – *regular, harmonious, proportioned, accordant* – reguliarus, taisyklingas, dėsningas; harmoningas, proporcingas, atitinkantis, darnus;
- subalansuotas – *balanced, well-balanced* – išlaikantis pusiausvyrą, ramus, racionalus, apgalvotas, protingas, subalansuotas.

Tad *darnus* ir *subalansuotas* terminai kartu atitinka *Sustainable* sąvoką, kur *Sustainable* – išlaikantis pusiausvyrą, vykstantis nuosekliai, pastoviai. Todėl straipsnyje naudojama tik darnaus vystymo sąvoka.

Didžioji dalis mokslo atstovų pažymi, kad darnus vystymas yra nesibaigiantis procesas, tai nėra kažkokios stabilios ir nekintamos būsenos siekimas, tai – kaitos procesas ir gali būti apibūdinamas kaip tam tikrų savybių kaita:

- augimas – nulemiantis vidinius ir išorinius kiekybinius bei kokybinius pokyčius;
- diferenciacija – individualių vystymosi dėmenų išryškėjimas;
- struktūrizacija – atskirų dėmenų sujungimas į derinius, reiškiančius daugiau negu dėmenų sumą;
- centralizacija – veiksmų valdymo sugriežtinimas numatant konkrečius vystymo tikslus;
- integracija – kokybinis pasikeitimas, veikimo įgūdžių jungimas į prasmingą seką ir derinius;
- branda – geresnė nūdienos ir ateities kartu gyvenimo kokybė, garantuojanti ekonominio, socialinio, aplinkosaugos ir kultūrinio vystymosi dermę.

Darnaus vystymo sampratos ištakų analizė rodo, kad darnumo ir subalansuotumo sąvokos neturi griežtos takoskyros ir dažnai tapatinamos arba pakeičiamos viena kita. Todėl straipsnyje darnus ir subalansuotas vystymas bus naudojamos kaip vienas kitą papildantys sinonimai, kaip sisteminė charakteristika, leidžianti analizuoti darbo vietų vystymą visumos požiūriu.

Darbo vietų vystymo teoriniai aspektai

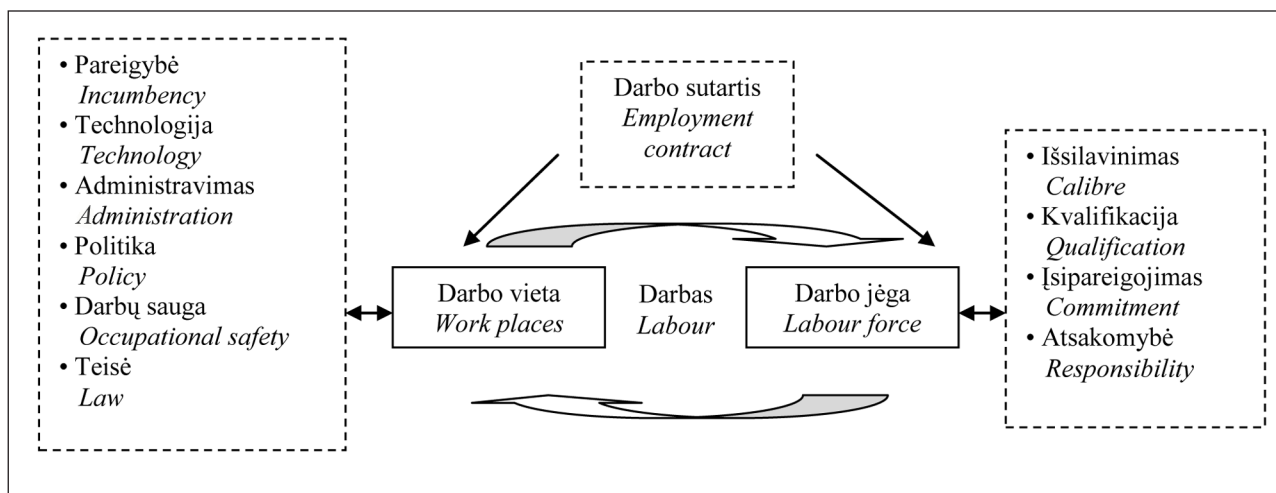
Darbo vietų vystymas neatsiejamai susijęs su ūkine veikla integruotoje ekonominėje ūkio struktūroje. Ekonomikos mokslas ūkinę veiklą apibrėžia kaip ūkinių vienetų, tarpusavyje susijusių gamybiniais, vartojimo, mainų, finansiniais ir kt. ryšiais, sistemą, kaip gamybos ir vartojimo veiklų tarpusavio sąveiką, kaip gamybinių santykių, atitinkančių tam tikrą visuomenės gamybinių jėgų raidos lygį, visumą ir pan. Pati ūkinė veikla, kaip ūkinių vienetų tarpusavyje susijusių ryšių sistema, priklauso nuo organizacijos vystymo ir veiklų tarpusavio sąveikos derinimo integracijos kontekste. Todėl teoriniai darbo vietų vystymo tyrimai turi du analizės aspektus:

- darbo vietų vystymas organizacijoje – lemia darbo vietos ir darbo jėgos santykį organizacijoje;
- darbo vietų vystymas teritoriniu požiūriu – lemia ekonominės veiklos ir organizacijos vystymo santykį darbo rinkoje.

Vadybiniu požiūriu darbo vieta – tai tam tikrą funkciją organizacinėje struktūroje užtikrinantis elementas, kurio funkcionalumą lemia darbo jėga, o darbo vietos reglamentavimą – vidiniai ir išoriniai veiksniai. Vidiniams veiksniams priskirtinas pareigybinis, technologinis ir administracinis, išoriniams – politinis, teisinis ir saugos reglamentavimas.

Darbo jėgos reglamentavimą lemia darbuotojo kompetencijos, kurias nusako išsilavinimas, kvalifikacija, įsipareigojimas ir atsakomybė. Darbo vietos aprūpinimas darbo jėga fiksuojamas darbo sutartimi (1 pav.).

Darbo vieta ir darbo jėga sudaro funkcinį elementą organizacinėje struktūroje, reikalingą organizacijos veiklai vykdyti. Organizacinės struktūros funkcijų pobūdį lemia organizacijos veikla(os), kurią (ar kurias) ji vykdo. Todėl darbo vietų vystymas susijęs su veiklos funkcionavimo užtikrinimu, veiklų diversifikavimu bei veiklų integravimu.

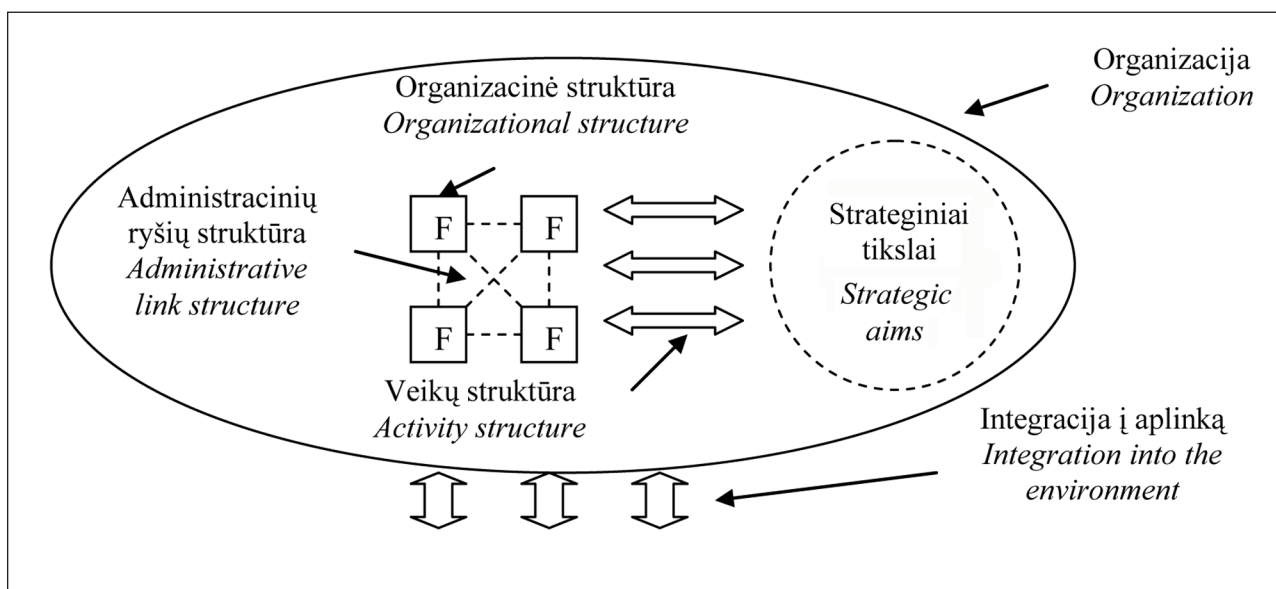

1 pav. Darbo vietos ir darbo jėgos santykis (parengta autoriaus)
Fig. 1. A ratio of work places and labour force (prepared by the author)

Moksliniuose tyrimuose (Martinkus ir kt., 1996; Navickas ir kt., 1999; Martinkus ir kt., 2005; Bosworth, 2006 ir kt.) darbas apibrėžiamas kaip sąmoninga protinė ar fizinė veikla, kurios rezultatas – sukurtas produktas. Reikalavimai produkto kokybei lemia darbo jėgos atitikimą darbo vietai, o produkto ar paslaugos reikmė rinkoje – darbo jėgos paklausos ir pasiūlos santykį organizacijoje. Todėl darbo vietų vystymas organizacijoje priklauso nuo strateginių tikslų įgy-

vendinimo, integruojantis į aplinką, o darbo jėgos pasiūlos ir paklausos santykį lemia produkto ar paslaugos reikmė ir kokybė rinkoje bei darbo jėgos kvalifikacijų atitikimas darbo vietai, garantuojantis organizacijos veiklos kokybinius ir kiekybinius rezultatus (2 pav.).

Darbo vietų vystymą organizacijoje lemia darbo jėgos ugdymas. Tai susijęs su mokymu ir kvalifikacijos kėlimu, sudaro galimybes darbuotojo karjeros perspektyvai. Dabuotojo karjeros

2 pav. Darbo vieta organizacijos veikos ir vystymo struktūroje (parengta autoriaus)
Fig. 2. Work places in the organization activities and development structure (prepared by the author)

plėtos galimybes analizuoja Karjeros plėtos teorija (Brown, 2002; Career Development Theory...) bei Karjeros plėtos ir sistemų teorija (Patton ir kt., 2006). Išskiriami du teorijų tipai:

- struktūrinės teorijos, susijusios su darbuotojų individualių gebėjimų ir profesinių įgūdžių ugdymu, grindžiamu žiniomis ir įgūdžiais atlikti tam tikrus darbus derinant specialybės žinias ir profesinius įgūdžius;
- vystymo teorijos, susijusios su žmogaus ugdymu visą gyvenimą, grindžiamu visuminio požiūrio formavimu, gebėjimu prisitaikyti prie pokyčių bei integracija į aplinką.

Darbo jėgos ugdymas – tai viena iš prielaidų didinti darbo efektyvumą, kurti pridėdamąją vertę, kurią lemia tam tikras darbo našumas, įgalinantis darbo jėgą sukurti didesnę vertę nei jos pačios vertė. Tačiau darbo jėgos pridėtinę vertę lemia ne jos pati vertė, bet jos dėka sukurtas produktas, kuris užtikrina organizacijos veiklos funkcionavimą ir perspektyvas. Tad darbo vietų vystymas grindžiamas įmonės ekonominės-gamybinės veiklos rezultatyvumu, kuris kokybinę išraišką įgauna produkavimo ciklo procese (ištekliai – žaliava – gaminys – prekė – pajamos – investicijos) sukuriant pridėtinę vertę, produktą paverčiant pelningu. Produkavimo ciklas rodo, kad veiklos rezultatyvumo rodiklis – poveikio veiklų (gavybos, perdirbimo, rinkodaros, prekybos ir finansų) dėka sukurta pridėdamoji vertė, formuojanti investicijų sistemą (Pilipavičius, 2010). Siekiant užtikrinti produkavimo proceso funkcionavimą, investicijos turi būti orientuotos į nuolatinį išteklių atnaujinimą, į pokytį organizuojančias veiklas ir į pridėtinės vertės kūrimą. Produkavimo proceso funkcionavimo užtikrinimas pažymi organizacijos gyvybingumą, kaip vieną iš konkurencingumo elementų. Konkurencingumo formavimo idėja – didinti esamos rinkos dalį ir gerinti poziciją esamoje šakos struktūroje bei rasti tinkamiausią būdą, padedantį organizacijai pasiekti geriausių rezultatų didinant bendrą savo vertę. Todėl greta gyvybingumo konkurencingumo elementu reiškiasi integralumas, kaip ryšys tarp kooperacijos ir bendradarbiavimo veiksmų, siekiant įvairių sektorių veiklas integruoti į bendrą visumą. Pastaruoju metu konkurencingumo parametrais pradeda reikštis ne tik nuolatinio funkcionavimo užtikrinimas (garantuojantis gy-

vybingumą) ir veiklos integralumas (siekiantis būklės pagerinimo), bet ir konkurencija dėl ateities, kurią lemia verslumas.

Daugelis šių klausimų nagrinėjami mokymosi visą gyvenimą idėjos požiūriu. Mokymasis visą gyvenimą, R. Rinne (2003) įsitikinimu, tai:

- valstybės vadovaujamas mokymosi visą gyvenimą modelis;
- socialinės partnerystės modelis;
- rinka pagrįstas modelis.

Europos komisijos dokumente (Implementation Lifelong..., 2003) nurodoma, kad tai:

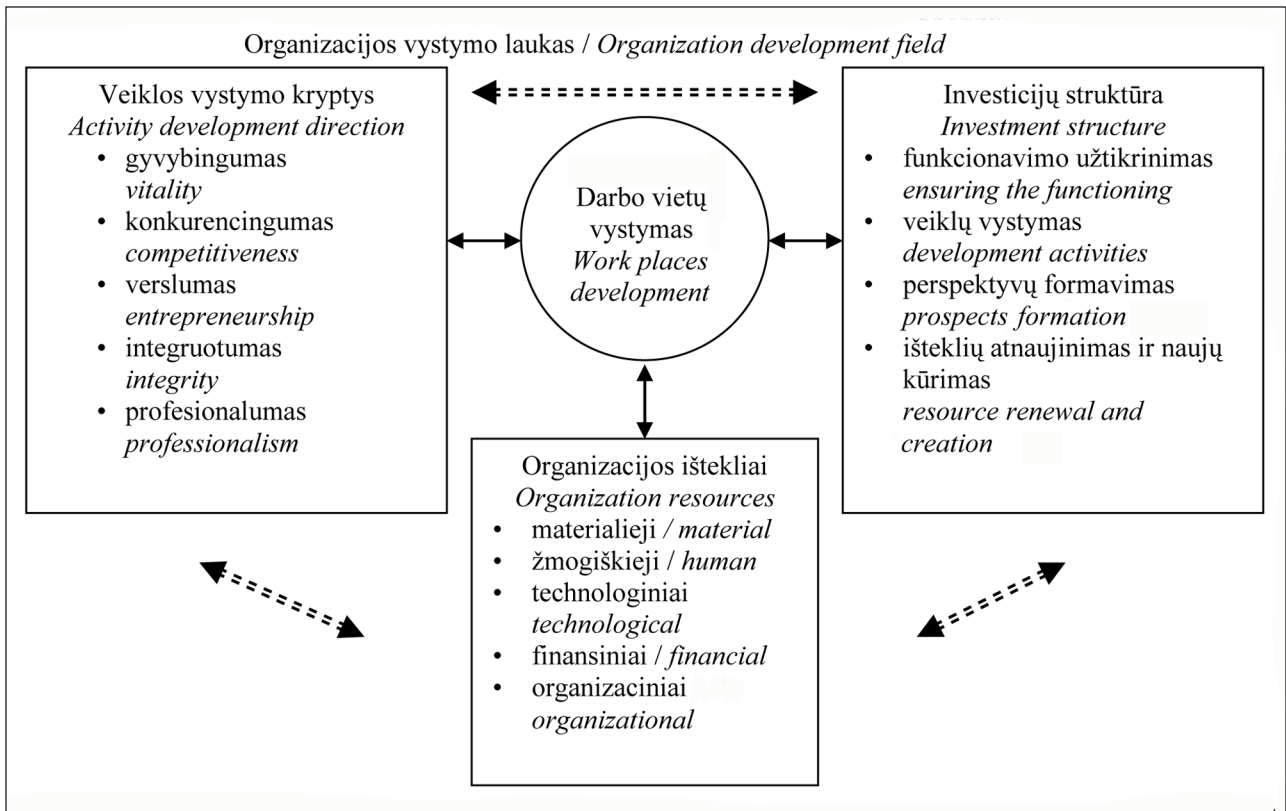
- gerai išvystyta nuo *lopšio iki karsto* mokymosi visą gyvenimą kultūra, palaikoma plačių visuomenės sluoksnių ir pasižyminti aktyviu piliečių dalyvavimu;
- labiau į įsidarbinimą nukreiptas požiūris, linkstantis į tęstinį mokymąsi prisitaikant prie besikeičiančių gamybos procesų ir struktūrų;
- susijęs su visuomenės modernizacija ir ekonomika, siekiama pakeisti tradicines nuostatas apie gyvenimo dalinimą į atskiras mokymosi fazes;

- socialinės priklausomybės, sanglaudos požiūris, nukreiptas į tuos, kurių pirminė patirtis švietimo sistemoje buvo nesėkminga ar neaitina šiuolaikinių pasaulinių nuostatų.

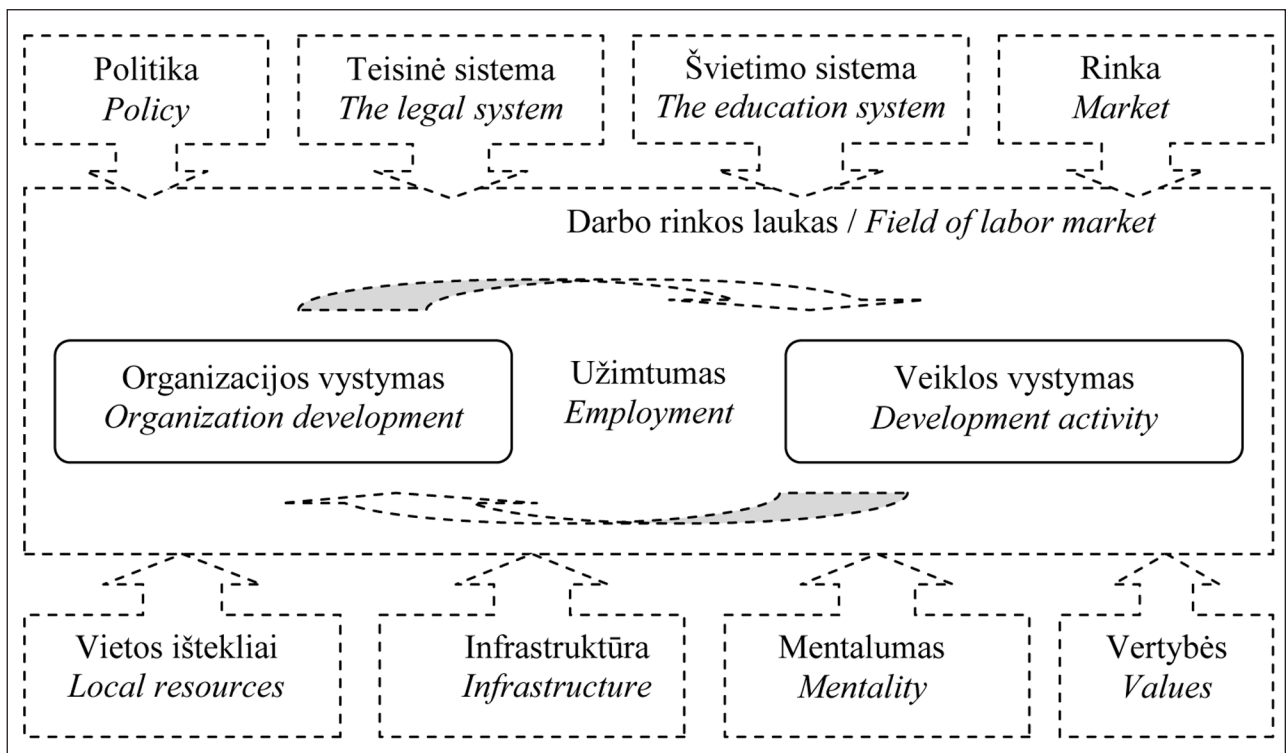
Mokymąsi visą gyvenimą P. Senge (1990); M. Pedler ir kt. (1998) sieja su besimokančios organizacijos idėja. Besimokančios organizacijos idėja yra pripažinimas ir reakcija į bendradarbiavimą, grindžiamą individualiu, organizaciniu ir bendruomeniniu mokymusi. Besimokančios organizacijos koncepcijos kontekste darbo vietų vystymas organizacijoje turi tiesioginę priklausomybę tarp investicijų, veiklos vystymo ir išteklių (3 pav.).

Tačiau tai tik vidiniai darbo vietų vystymą organizacijoje lemiantys veiksniai. Organizacijos vystymas tiesiogiai susijęs su ekonomine veikla, kuri užtikrina darbo jėgos užimtumą darbo rinkoje, kurią veikia ir išoriniai veiksniai: politika, teisinė ir švietimo sistema, rinka, infrastruktūra, vietos ištekliai, mentalumas, vertybės ir pan. (4 pav.).

Šiuolaikinis verslas peržengia ekonominės imties ribą. Vystant organizaciją privalu atsisakyti griežtos orientacijos tik į vieną išteklių – finansų, būtina įvesti daugelį skirtingų operatyvinių sistemų, jungiančių socialinius, kultūrinius, ekonominius, veiklinius, intelektualinius, ekologinius ir pan. veiksnius.

3 pav. Darbo vietų vystymo organizacijoje struktūra (parengta autoriaus)
Fig. 3. Structure of development of work places in the organization (prepared by the author)

4 pav. Darbo vietų vystymo prielaidų struktūra (parengta autoriaus)
Fig. 4. Structure of assumptions for work places development (prepared by the author)

Teorinių darbo vietų vystymo aspektų analizė parodė, kad darbo vietų vystymui (priklausomam nuo vidinių ir išorinių veiksnių) turi įtakos organizacijos ir veiklos vystymas, lemiantis užimtumą darbo rinkoje. Tačiau ši analizė parodė ir ką kitą – t. y., kad darbo vietų vystymas didžiaja dalimi siejamas tik su organizacijos veiklos plėtra. Darbo vietų vystymą kaimiškuosiuose regionuose lemia ne tik organizacijų, bet ir teritorijų vystymas.

Darnaus ir subalansuoto darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose teorinis modelis

Kaimiškumas yra vienas iš pagrindinių ES regioninės politikos veiksnių. Taikant specialius indikatorius (OECD, 1994) yra įvertintas visų ES šalių (NUTS-2) ir jų regionų (NUTS-3) kaimiškumas, kuris skirstomas pagal regiono gyventojų tankumą, gyventojų miesto ir kaimo bendruomenėse santykį bei gyventojų užimtumo struktūrą ir žemės ūkio reikšmingumą (Kaimiškųjų vietovių..., 2006). Panašia metodika remiasi ir EUROSTAT'as. Jo naudojamas klasifikavimo būdas pagrįstas gyventojų tankumo ir papildytu gyventojų skaičiaus rodikliu.

Kaimiškumo vertinimas pagal gyventojų miesto ir kaimo bendruomenėse santykį labiausiai paplitęs regiono kaimiškumo indikatorius, kuris taikomas ir oficialioje EBPO regionų klasifikacijoje (NUTS 1, NUTS 2 ir NUTS 3), (OECD, 1994).

Lietuvos mokslininkų darbuose (Treinys, Baležentis, 1999; Čaplikas, 2003; Poviliūnas, 2003; Vanagas, 2003; Vaitiekūnas, 2006 ir kt.) kaimas apibūdinamas kaip gyvenamoji vietovė su nedidele gyventojų koncentracija, kaip visa valstybės teritorija, išskyrus miestus, kaip mikrosocialinė ir ekonominė sistema.

Kaimo apibūdinimo kriterijai leidžia išskirti dvi kaimiškųjų regionų charakteristikas – kaimiškumą ir agrariškumą. Kaimiškumas atspindi socialinę-kultūrinę, o agrariškumas – ekonominę-aplinkosauginę kaimiškosios vietovės būklės sanklodą.

Pastaruoju metu kaimiškųjų regionų plėtra siejama su darniu kaimo vystymu, orientuotu į kaimo gyventojų gyvenimo kokybės gerinimą, kaimo ūkinės ir socialinės infrastruktūros bei bendradarbiavimo ryšių tobulinimą, užimtumo ir užsiėmimo didinimą, pilietiškumo ir tautiškumo ugdymą, kraštovaizdžio, etnokultūros ir gamtos

paveldo apsaugą bei puoselėjimą išsaugant kaimo materialinį bei dvasinį paveldą ateinančioms kartoms ir t. t.

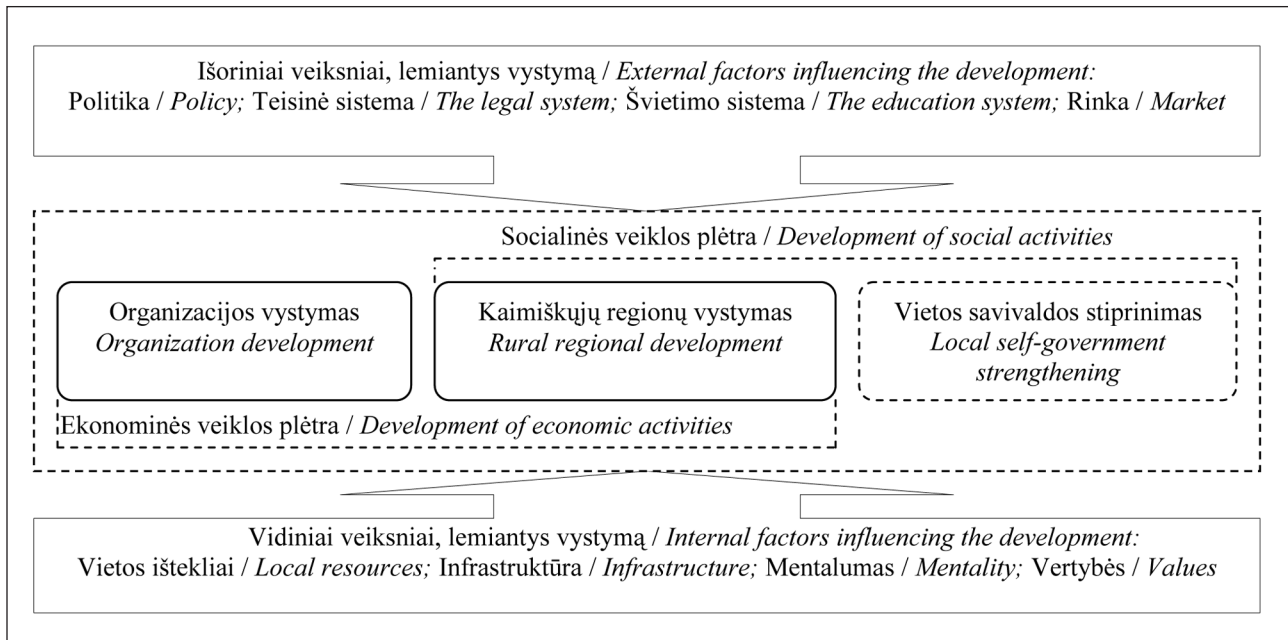
Racionalaus kaimo funkcionavimo tikslų bei mokslo ir technikos pažangos požiūriu (Kaimo bendruomenių..., 2004) darni kaimo plėtra apibrėžiama kaip ekonominiai, socialiniai, kultūriniai ir aplinkosauginiai kiekybiniai bei kokybiniai pokyčiai.

Darnios kaimo plėtros principai atspindi ir Nacionalinio saugumo strategiją, kur aplinkos ir kultūros paveldo apsauga bei socialinis ir ekonominis saugumas traktuojamas kaip nacionalinio saugumo politikos prioritetai (Nacionalinio saugumo..., 2002). Tuomet darnus kaimiškųjų regionų vystymas privalo atsispindėti ne tik vietos ir regiono, bet ir valstybingumo sanklodoje.

Teorinių darbo vietų vystymo prielaidų analizė parodė, kad darbo vietų vystymas organizacijos lygmeniu didžiaja dalimi tinka miesto vietovei, kur didelė gyventojų koncentracija, ne tiek svarbus gyventojų užimtumo lygis, bedarbystė, demografiniai rodikliai, atstumas iki darboviečių ir pan. Kaimiškųjų vietovių požiūriu, tai turi didelės reikšmės. Todėl darnus darbo vietų vystymas kaimiškose vietovėse priklauso ir nuo organizacijų vystymo, ir nuo teritorinės plėtros. Jei darbo vietas vystant organizacijų lygmeniu pagrindinė varomoji jėga yra ekonominė veikla, didinanti užimtumą, tai teritoriniu atžvilgiu labai svarbų vaidmenį vaidina ir socialinė veikla, orientuota į užsiėmimo susiorganizavimą. Šiuo požiūriu darbo vietų vystymą kaimo vietovėse akivaizdžiai lemia ne tik kaimo teritorijai priskirti veiksniai, tačiau ir savivalda, kaip gyventojų įsipareigojimas ir atsakomybė už gyvenamosios vietovės perspektyvas ir ateitį.

Darnus darbo vietų vystymas kaimiškuosiuose regionuose priklauso ne vien nuo užimtumo didinimo, veikiančio darbo rinkos formavimą, bet ir nuo teritorinės plėtros, kuri jungia į visumą ekonominius, socialinius, aplinkosauginius ir kultūrinius veiksnius, kai centruojančia ašimi tampa kaimiškųjų regionų vystymas, orientuotas į organizacijų veiklos plėtrą ir savivaldos stiprinimą kaimiškoje vietovėje (5 pav.).

Darnus kaimiškųjų regionų vystymas, teikiamas programiniuose ir strateginiuose dokumentuose, pasižymi bendromis nuostatomis, tinkančiomis bet kuriai kaimiškajai vietovei. Tačiau kaimo gyvenamosios vietovės nėra tapačios viena kitai.

5 pav. Darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose koncepcinis modelis (parengta autoriaus)
Fig. 5. A conceptual model of sustainable work places development in rural areas (prepared by the author)

Siekiant darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose, būtina įvertinti kaimo vietovių specifiką (konkreto regiono kaimui priskirtinų požymių požiūriu) bei parengti kaimiškųjų vietovių tipologiją ir plėtros scenarijus.

IŠVADOS

1. Teorinių darbo vietų vystymo prielaidų, kurias sudaro organizacijos ir veiklos vystymas, analizė parodė, kad iki šiol darbo vietų kūrimas grindžiamas industrinės gamybos rinkos ekonomikos dėsniais, organizacijos vystymu ir veiklos integravimu į aplinką. Darnų darbo vietų vystymą kaimiškuose regionuose lemia ne tik organizacijų vystymas ir integracija į aplinką, bet ir teritorijos vystymas. Todėl darnų darbo vietų vystymą kaimiškuose regionuose lemia ekonominės ir socialinės veiklos plėtra vystant organizacijas ir kaimo vietas bei stiprinant vietos savivaldą kaime.

2. Kadangi darnus darbo vietų vystymas teritoriniu požiūriu iš principo neanalizuotas, todėl parengtame koncepciniame darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose medelyje pažymėtos tik objektų – organizacijų ir kaimiškųjų regionų – vystymo bei savivaldos stiprinimo

kaimo vietovėse vietas, reikalaujančios gilesnės, išsamesnės analizės ir sisteminių tyrimų.

3. Lietuvoje parengta ir rengiama daug strateginių dokumentų, leidusių integruotis į Europos Sąjungos erdvę bei sudarančių galimybę orientuotis ES ateities tendencijose. Tačiau tai tik plėtros kelio ženklai, perspektyvos gairėmis nužymėtas pagrindinis kelias. Kol kas dar neaiški kaimo paskirtis (plačiaja prasme) Lietuvoje ir koks Lietuvos kaimas turi tapti ateityje. Siekiant darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose, būtina parengti Lietuvos kaimo vietovių vystymo koncepciją, kuri sujungtų ateities perspektyvas ir istorinį-kultūrinį kontekstą.

Gauta 2012 02 06
 Priimta 2012 11 08

LITERATŪRA

1. Aleksandravičius A., Atkočiūnienė V., Brazienė R., Bartkutė D., Lamanauškas A., Senkutė L., Petkevičiūtė V., Seškovas A. 2004. Kaimo bendruomenių plėtra. *Kolektyvinė monografija*. Kaunas: Akademija.
2. Aleksandravičius A. 2010. Kaimo vietovių vystymosi perspektyvos ES ir Lietuvoje po 2013 metų. Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis. *Straipsnių rinkinys, 4-oji mokslinė – praktinė konferencija*. Akademija.

3. Baležentis A., Baležentis T. 2010. Europos Sąjungos valstybių narių kaimo darnaus vystymo vertinimas. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai = Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development: mokslo darbai*. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Nr. 23(4). P. 16–25.
4. Bivainis E., Tamošiūnas T. 2007. Darnus regionų vystymasis: teorinis diskursas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 1(8). P. 30–36.
5. Bosworth G. 2006. Counterurbanisation and Job Creation: Entrepreneurial In-Migration and Rural Economic Development. *Centre for Rural Economy Discussion Paper Series*. No. 4. 16 p. [žiūrėta 2011-10-20]. Prieiga per internetą: <http://www.ncl.ac.uk/cre/publish/discussionpapers/pdfs/dp4.pdf>
6. *Brundtland Report* [žiūrėta 2011-04-05]. Prieiga per internetą: http://translate.google.lt/translate?hl=lt&langpair=en%7Clt&u=http://www.ace.mmu.ac.uk/eae/sustainability/older/Brundtland_Report.html
7. Brown D. 2002. *Career Choice and Development, 4th Edition*. San Francisco: Jossey-Bass.
8. Brandbury H., Clair J. A. 1999. Promoting Sustainable Organizations with Sweden's Natural Step. *Academy of Management Executive*. Vol. 13. No. 4. P. 63–74.
9. Brandbury H. 2000. On the Plural Attentions Necessary for Catalyzing and Implementing Sustainable Development. *Reflections*. Vol. 1. No. 4. P. 13–21.
10. *Career Development Theory and Process* [žiūrėta 2011-10-20]. Prieiga per internetą: <http://www.virtualhabitats.com/Students/CareerCounselorWebquest/Career%20Development%20Theory.pdf>
11. Ciani A. 1998. *The Integrated and Sustainable Rural Development Strategy. The Perspectives for the Center European Countries*. Yugoslavia.
12. Čepinskis J., Smilga V. 2002. **Strateginis subalansuotas plėtros valdymas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai**. Nr. 22. P. 55.
13. Čaplikas J., Michailovaitė N. 2003. **Miesto ir kaimo ekonominė bei socialinė sąveika Lietuvos regionuose. Vagos: LŽŪU mokslo darbai**. Nr. 61(14). P. 38–43.
14. Čiegis R., Ramanauskienė J., Martinkus B. 2009. Concept of Sustainable Development and its Use for Sustainability Scenarios. *Inžinerinė ekonomika – Engineering Economics*. Nr. 2. P. 28–37.
15. *Darbotvarkė 21. Jungtinių Tautų Rio veiksmų programa*. 2001. REC biuras Lietuvoje. Rubrika „Darnus vystymasis“ [žiūrėta 2011-10-20]. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/index.php#a/1128>
16. *Frascati vadovas* [žiūrėta 2011-12-20]. Prieiga per internetą: http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/Frascati_vadovas.pdf
17. Ghai D. 2006. *Decent Work: Objectives and Strategies*. Genève: International Institute for Labour Studies and International Labour Office. 241 p. [žiūrėta 2011-07-07]. Prieiga per internetą: <http://www.oit.org/public/english/bureau/inst/download/decentghai.pdf>
18. Gercheva D. 2005. *Local Sustainable Development Planning: Manual for a Local Sustainable Development Strategy Formulation* [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.capacity.undp.org/index.cfm?module=Library&page=Document&DocumentID=5193>
19. Gruževskis B., Gražulis V. 2008. Lietuvos darbo rinkos politikos raidos ypatumai: situacijos analizė ir raidos perspektyvos. *Viešojo politika ir administravimas*. Mykolo Romerio universitetas. Nr. 26.
20. Hasna A. M. 2007. Dimensions of Sustainability. *Journal of Engineering for Sustainable Development*. No. 2(1). P. 47–57.
21. *Implementing Lifelong Learning Strategies in Europe: Progress Report on the Follow-up to the Council Resolution of 2002. EU and EFTA/EEA Countries*. Brussels: European Commission.
22. Young M. D. 1991. *Sustainable Investment and Resource Use: Equity, Environmental Integrity and Economics Efficiency*. Man and the Environment Series. Paris. Vol. 9. P. 49–62.
23. Jones P., Osterweil C., Whitehead D. 1996. *Delivering Exceptional Performance: Aligning the Potential of Organizations, Teams and Individuals*. London: Pitman.
24. Juknys R. 2007. **Darnus vystymasis Lietuvoje: dabartis ir perspektyvos** [interaktyvus]. Kaunas: VDU [žiūrėta 2011-09-19]. Prieiga per internetą: <http://www.achemosgrupe.lt/media/pdf/2-R-Juknys.pdf>
25. *Kaimiškųjų vietovių įtaka Lietuvos regionų gyvenimo kokybei ir sanglaudai*. 2006. Mokslinių tyrimų darbo ataskaita, registracijos Nr. M-06009, sutarties Nr. P-33/06. Kaunas: LŽŪU.
26. *Kaimo bendruomenių plėtra*. 2004. *Kolektyvinė monografija*. Kaunas.
27. Krugman P. R., Obstfeld M. 1991. *International Economics: Theory and Policy*.
28. *Lietuvos kaimo plėtros programa 2007–2013 metams* [interaktyvus] [žiūrėta 2011-12-20]. Prieiga per internetą: <http://www.nma.lt/index.php?1026816762>
29. Mačys G. 2006. *Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
30. Mayer F. 1991. *The Regulation of Part-Time Work: A Comparative Study of Six EC-Countries*. Discussions Paper FS I 91-9. Berlin.
31. McConnell C. R., Brue S. L. 1986. *Contemporary Labor Economics*. New York: McGraw Hill Book Company.
32. Martinkus B., Beržinskienė D. 2007. Darbo rinkos rodiklių pokyčių identifikavimas. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*.

33. Martinkus B., Beržinskienė D. 2005. *Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai*. Kaunas: Technologija.
34. Martinkus B., Savanevičienė A. 1996. *Darbo ekonomika*. Kaunas: Technologija.
35. Moskvina J. 2008. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių vertinimas. Probleminiai klausimai. *Filosofija. Sociologija*. T. 19. Nr. 4. P. 1–9 [žiūrėta 2011-12-02]. Prieiga per internetą: <http://www.minfolit.lt/arch/16501/16696.pdf>
36. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 16 d. nutarimo Nr. 1247 redakcija [žiūrėta 2012-01-05]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/veikla/docs/dv_svietimas/0.816819001255418152.pdf
37. Nacionalinio saugumo strategija. 2002. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-907, 2002-05-28. *Valstybės Žinios*. Nr. 56-2233.
38. Nattrass B., Altomare M. 1999. *The Natural Step for Business: Wealth, Ecology, and the Evolutionary Corporation*. Gabriola Island, British Columbia, Canada: New Society Publishers.
39. Navickas V., Paulavičius K. 1999. *Darbo rinka. Teorija ir valstybės politika*. Vilnius.
40. OECD 1994. *Creating Rural Indicators for Shaping Territorial Policy*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
41. *Olborgo chartija* [žiūrėta 2011-01-05]. Prieiga per internetą: http://sustainable-cities.eu/upload/pdf_files/ac_lithuanian.pdf
42. Ott K. 2003. The Case for Strong Sustainability. In: K. Ott, P. Thapa (eds.). *Greifswald's Environmental Ethics*. Greifswald: Steinbecker Verlag Ulrich Rose.
43. Patton W., McMahon M. 2006. *Career Development and Systems Theory. Connecting and Practice*.
44. Pedler M., Aspinwall K. 1998. *A Concise Guide to the Learning Organization*. London: Lemos & Crane.
45. Philip R., Berke C., Marija M. C. 2000. *Are we planning for sustainable development?* [žiūrėta 2011-12-20]. Prieiga per internetą: <http://www.planning.org/audioconference/LEEDN/pdf/JAPA0100.pdf>
46. Pilipavičius V. 2010. Bendruomeninė veikla ir kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas. *Ekonomikos ir vadybos fakulteto 2009 metų mokslinių tyrimų rezultatai: mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Nr. 1(6). P. 84–90.
47. Rinne R. 2003. Besimokančios visuomenės link. Profesinis rengimas. *Tyrimai ir realijos*. Nr. 6. P. 94–104.
48. Simanavičienė A., Užkurytė L. 2009. Pokyčiai darbo rinkoje ekonominio nuosmukio metu: Lietuvos atvejis. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 14. P. 940–946.
49. Skydan O. 2008. Sustainable Rural Development as a Priority of Agrarian Policy. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development*. No. 15(4). P. 49–65.
50. Treinys M., Balažentis A. 1999. Kai kurie teoriniai ir metodologiniai kaimo plėtros strategijos klausimai. *Lietuvos kaimo plėtros politika ir mokslo uždaviniai*. Vilnius.
51. Vaznonis V., Čiūtaitė D. 2010. Kaimo vietovių ekonominio konkurencingumo ir vietos gyventojų verslumo sąsajos. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development: mokslo darbai*. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Nr. 22(3). P. 181–189. [Business Source Complete].
52. Vitunskienė V. 2009. Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonių įgyvendinimo bendrieji efektai: galutinio (ex-post) įvertinimo rezultatai. *Ekonomikos ir vadybos fakulteto 2008 metų mokslinių tyrimų rezultatai: mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys* [žiūrėta 2011-12-12]. Prieiga per internetą: <http://www.lzuu.lt/mtr/>
53. Wonnacott P., Wonnacott R. 1994. *Makroekonomika*. Kaunas: Litterae Universitatis.
54. Ziminienė N. 2008. Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos tikslų užimtumo srityje pasiekimo vertinimas: *magistro darbas*. Vilnius: MRU.
55. Žukovskis J. 2009. Kaimo plėtros tikslų ir uždavinių raida. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development*. Nr. 19(4). P. 103–108.

Vytautas Pilipavičius

THEORETICAL ASSUMPTIONS OF SUSTAINABLE WORK PLACES DEVELOPMENT IN RURAL AREAS

S u m m a r y

Work places development in rural areas is one of the most important tasks for the European Union and Lithuania in implementation of agricultural and rural development policies and its priorities.

Today, a significant role in the Lithuanian rural development process is given to the development of rural regions, based on coherent and sustainable work places creation in rural areas.

The research problems were analyzed in the article as the following questions: What are the theoretical assumptions of work places development? What makes sustainable and balanced work places development in rural areas?

The concepts of sustainable development, an overview of the theoretical aspects of work places development and analysis of sustainable work places development in rural areas are

presented in the article. Based on the analysis, the conceptual model of sustainable work places development in rural regions was developed.

The analysis has shown that work places development is based on the principles of industrial market economies, organization and its business development, integration into environmental dependence. Not only organization development and its integration into environment, but also the development of the territories influences the development of work places in rural areas. Therefore, sustainable development of work places in rural areas leads to economic and social development of organizations and local self-government, rural development direction in rural areas.

The research was financed by the support from the Research Council of Lithuania according to the National Research Programme "Social Challenges for National Security".

Key words: sustainable development, work places development, rural regional development